

طراحی فضای سبزائر طبیعی- ملی سرو کهنسال ابرکوه

سید علیرضا رسولی (۱)، محمد حسین ایران نژاد پاریزی (۲)، اعظم مهدی زاده (۳)

۱- کارشناس ارشد باغبانی و کارشناس فضای سبز شهرداری ابرکوه (مشاور) ۲- استادیار دانشکده منابع طبیعی و کویرشناسی یزد (مشاور) ۳-

کارشناس ارشد باغبانی و مدرس دانشگاه پیام نور ابرکوه

سرو کهن سال ابرکوه که جزو آثار طبیعی ملی کشور در سال ۱۳۸۲ ثبت شده است یکی از گونه های زنده کهنسال این کره خاکی است. موقعیت استقرار آن در شهر ابرکوه نیازمند توجهات خاصی می باشد. منطقه بندی به عنوان تکنیک و ابزار مکانی و زیربنای تحقق عملی طرح مدیریت و اساس طراحی فضای سبز فضای این گونه گراسنگ لحاظ شده است. انطباق و سازگاری فعالیت های تفریحی، زراعی و باغداری با اهداف حفاظت و رفع هر گونه تعارض ناسازگار بین کاربریها و کنترل آلودگیها، تهدیدات و تنگناهای احتمالی تنها بر اساس منطقه بندی عرصه فعالیت و ساماندهی نوع و شدت استفاده از اراضی می باشد. چیدمان نهایی منطقه ها با توجه به اهداف مدیریت مجموعه سرو، بویژه با محور حفاظت مستمر و بهره وری پایدار صورت می گیرد. طرح مدیریت جامع سرو در سال ۸۹ به تایید سازمان محیط زیست ایران رسید که اصول طراحی فضای سبز پیشنهادی آن با تاکید بر حفاظت پایدار ارائه می گردد.

واژگان کلیدی: سرو ابرکوه، زون بندی، طراحی فضای سبز

مقدمه:

محدوده های تفرجگاهی در صورتیکه دارای ارزش های طبیعی نادر و منحصر بفرد باشند اصولاً در جهت حفاظت ویژه و برخوردانه می بایست ظرفیت برد آنها بطور دقیق محاسبه شود چرا که اجزای طبیعی از درجه آسیب پذیری و شکنندگی بیشتری برخوردار بوده و در صورت تخریب یا نقصان ارزش ها، بازگشت به شرایط حیاتی اولیه حتی پس از احیاء و بازسازی امکان پذیر نخواهد بود.

پیاده روها و کریدورهای ارتباطی در لابلای فضای سبز نیز مسیر حرکتی بازدید کنندگان می باشد که از اهمیت خاصی در ظرفیت برد فیزیکی برخوردار می باشد. عدم توجه به این موضوعات وضعیت طبیعی سرو و نیز فعالیت های طبیعت گردی را تحت الشعاع خود قرار خواهد داد. زون بندی به عنوان تکنیک و ابزار مکانی و زیربنای تحقق عملی طرح مدیریت می باشد. انطباق و سازگاری فعالیت های تفریحی، زراعی و باغداری با اهداف حفاظت و رفع هر گونه تعارض ناسازگار بین کاربریها و کنترل آلودگیها، تهدیدات و تنگناهای احتمالی تنها بر اساس زون بندی عرصه فعالیت و ساماندهی نوع و شدت استفاده از اراضی می باشد.

چیدمان نهایی زون ها با توجه به اهداف مدیریت مجموعه سرو، بویژه با محور حفاظت مستمر و بهره وری پایدار صورت می گیرد. در واقع زون بندی تاکتیک راهبردی است که می تواند تعارضات و تهدیدات طبیعی و انسانی را کاهش دهد صدمات وارده به اثر را به تاخیر انداخته و فرصت لازم برای اتخاذ تدابیر حیاتی فراهم آورد. زون بندی متناسب با شرایط طبیعی و مسائل فرهنگی و اقتصادی اجتماعی جاری صورت می گیرد لیکن در گذر زمان و سرعت تغییر و تحولات محیطی بگونه ای است که بازنگری و اصلاح زون بندی برای دوره دوم و طرح تجدیدنظر قطعاً ضرور خواهد داشت.

زون بندی می تواند با تاثیر از تحولات اقتصادی- اجتماعی محلی تغییر نماید. لیکن بدون وجود آن در مدیریت اجرایی و اقدامات اصلاحی، هیچ ملاک و معیار موثری برای پیش تغییرات و جلوگیری از صدمات وارده به ارزشهای زیستی و طبیعی بوم شناختی وجود نخواهد داشت. در ادامه روند تحلیل تهدیدات و مخاطرات طبیعی و انسانی موثر بر حیات، پایداری سرو

ابركوه، زون بندى بر اساس وضعيت استقرار كاربرى اراضى و ارزىابى توان و نيازهاى موجود صورت مى گيرد. اساس زون بندى بر مبنای طبقه بندى IUCN1994 و انطباق آن با واقعيات و طرح جامع شهر ابركوه مى باشد.

مواد و روش ها:

در طبقه بندى و زون بندى مجموعه سرو ابركوه از طبقه بندى جديد (IUCN (1994 استفاده گرديد در اين طبقه بندى مناطق حفاظت شده در ۶ طبقه تفكيك شده كه هر طبقه با تعريف، اهداف مديريت، راهنماى انتخاب، مسؤليت سازمانى تشریح گرديده است. اثر طبيعى ملى سرو ابركوه بر اساس معيارها و استانداردهاى موجود در طبقه III تحت عنوان يادمان طبيعى قرار مى گيرد. ايجاد تاسيسات گردشگرى و فضاي سبز و بوستان شهرى در پيرامون سرو اگر با ملاحظاتي اساسى همراه نباشد، در ميان مدت سبب بارگذاري بناها و جذب روز افزون شهروندان ابركوهى به محدوده پيرامونى سرو مى گردد. اين در حالى است كه با تبليغات و اطلاع رسانى، جذب بيشتر گردشگران داخلى و خارجى را نيز در پى دارد. بنابراین از هم اکنون بايستی برنامه ريزى لازم جهت کنترل و نظارت بازديد کنندگان پيش بينى گردد تا آثار اين حضور موجوديت درخت را به مخاطره نيندازد.

ضرورت محصور نمودن زونهای طبیعت محدود شده و حفاظت شده و ضوابط کاربری زون تفرج تپ یک و دو از برنامه زون بندى تعيين شده امرى ضرورى و در راستای رسيدن به حفاظت پايدار سرو مى باشد. محصور کردن اين زونها به منزله تحت کنترل درآوردن مجموعه اى از انواع مخاطراتى است كه درخت سرو در طول زمان با آنها روبرو بوده و در اين مقطع زمانى و با بسترسازى زمينه تفرج بيشتر در پيرامون سرو، هم توسط مردم محلى و هم توسط گردشگران داخلى و خارجى زمينه هاى بروز مخاطرات فوق الذكر فراهم تر مى گردد. ديتايل هاى اجرائى فضاي سبز و مبانى طراحى آن در دو عدد پلان هاى پيوست آمده است. طرح مورد اشاره بنا بر مطالعات جام مديريت سرو كه نسال ابركوه كه به تايد سازمان محيط زيست كشور قرار گرفته تشریح مى گردد. برسى ميدانى، نقشه بردارى تمامى عناصر و عارضه ها، مطالعات كتابخانه اى و اسنادى و غيره اهم جزييات طراحى بوده است. اين در سال ۸۹ به تايد مرجع مذکور رسيده و بنا بر بودجه عملياتى و برنامه زمان بندى روند اجرائى آن شروع شده است.

نتايج و بحث:

زون طبيعت محدود شده (زون يك): حریم ۳۰ متر از محل سرو بعنوان اندوختگاه بازداشته محسوب شده كه دسترسى و ورود بازديد کنندگان به اين حریم مجاز نمى باشد. عمليات ساختمانى، خاکبرداری، خاکريزى، گودبرداری و احداث سازه هاى تفرجى در اين قسمت ممنوع بوده و بهسازى و نگهدارى فضاي سبز آن ترجيحاً با تركيب فعلى گياهمى صورت گيرد. اين ناحيه با حریم ۳۰ متر از مركز سرو و به وسعت ۰/۲۸ هكتار با برسى ميدانى شعاع گسترش ريشه، سطح تراكم و آسيب پذيرى درخت در اين حریم ترسيم شده است. بدليل آسيب پذيرى سرو كه نسال و طول ريشه دوانى گسترده آن در اراضى پيرامون بايستی رفت و آمدهاى بازديد کنندگان محدود شده و فقط در خارج از حریم ۳۰ مترى اجازه تردد، بازديد و عكسبرداری داده شود. در محدوده شعاع ۲۰ تا ۳۰ مترى از سرو ابركوه هر گونه مصالح ساختمانى سنگين نظير لايه هاى بتونى، آسفالت و قلوه سنگ با نظارت واحد مديريت لايه بردارى شده و به جاي آن مصالح سبك جايگزين شود. راه دسترسى فعلى كه از فاصله ۳۰ مترى اثر در سمت شرق آن مى گذرد بايستی مسدود شده و مسير انحرافى جديد براى مردم محلى در خارج از محدوده اين زون احداث شود. استقرار هر گونه سازه هاى تفرجى شامل نيمكت، ميز، آلاچيق، شبكه معابر، آبرو، نورپردازى در اين زون مجاز نمى باشد و سطح عرصه

با چمن کاری و گلکاری پوشانیده می شود. حاشیه زون بوسیله پرچین با ارتفاع کوتاه و محصورشده به طوریکه آسیبی به ریشه دوانی درخت نزند و چشم انداز طبیعی سرو ابرکوه را خدشه دار نسازد.

زون حفاظت شده (زون دو): این زون بعنوان ناحیه ضربه گیر برای زون یک محسوب شده و دسترسی مردم و بازدید کنندگان برای تماشا، عکسبرداری و فیلم برداری از سرو با احداث پیاده رو در چهار سمت جغرافیایی آن امکان پذیر می گردد و احداث واحد محیط بانی در محدوده شمالی این زون در کنار واحد مسکونی فعلی پیشنهاد می شود. دامنه گسترش این زون از شعاع ۳۰ متری تا شعاع ۶۰ متری از سرو ترسیم شده است که این فاصله در حد شمال غربی و شرق سرو ابرکوه در برگیرنده بخشی از منازل مسکونی و باغات می باشد تملک این اراضی الزامی بوده و در غیر این صورت ساختمان و کاربری فعلی آن لازم است حفظ شود. به بیان دیگر گسترش زون دو در پیرامون سرو در تمامی جهت ها برابر ۶۰ متر در دوره اول طرح منظور شده و منازل مسکونی و باغ پس از تملک ضمن حفظ کاربری و سازه های سنتی آن به استفاده های تفریحی و یا اداری اختصاص می یابد.

در زون حفاظت شده به استثنای طراحی و استقرار فضای سبز تغییر کاربری و ساخت سازه های تفریحی مجاز نمی باشد. در حاشیه این زون و نیز مرز زون یک، پرچین کم ارتفاع برای تشخیص حد و حدود زون ها توصیه می شود. بدلیل گسترش احتمالی ریشه های سرو تا زون دو هرگونه خاکبرداری، گود برداری عمیق بخاطر صدمات احتمالی و یا خطرات فشرده گی و سنگین شدن خاک ممنوع می باشد و فعالیت های گل کاری و احداث فضای سبز بایستی با احتیاط و کنترل و نظارت کارشناس ذریبط صورت گیرد. این زون با توجه به نتایج بررسی های میدانی، نحوه گسترش و تراکم ریشه دوانی سرو

در اطراف و احتمال نفوذ منابع آلاینده آب و خاک عنوان پهنه محافظ و پشتیبان برای زون محدودیت یافته، انتخاب شده است. در فاصله ۳۰ تا ۶۰ متر به وسعت ۰/۸۵ هکتار کمربند سبز متشکل از باغچه گل‌های زینتی، چمن کاری و پرچین ۴ به عرض ۲ متر جهت دسترسی به حاشیه زون یک برای تماشا و عکسبرداری از سرو پیش بینی شده است. در پهنه بندی و ترسیم این زون ها حفظ شرایط حیاتی و تهدیدپذیری سرو ابرکوه مورد ارزیابی قرار گرفته و به منظور توزیع بارگذاری های تفریحی دو تیب بارگذاری کم و بارگذاری متوسط لحاظ شده است که بر روی نقشه زون بندی در حریم ۱۰۰-۶۰ متری و ۲۰۰-۱۰۰ متری جنوب و جنوب شرق محوطه سرو مشخص شده است.

زون ضربه گیر: راهبرد مدیریتی این زون، حفظ کاربری فعلی کنونی آن و عدم تبدیل زراعی و باغی به ساختمان های مسکونی (بوئژه چند طبقه) می باشد و در مجموع کنترل تغییر و تحولات شهری بواسطه رشد جمعیت یا موقعیت های درآمدی حاصل از امور تفریحی در پیرامون سرو ابرکوه از اهم وظایف مدیریتی این زون می باشد. در طرح جامع شهر نیز زون ضربه گیر بعنوان زون توسعه فضای سبز و یا فعالیت های کشاورزی و باغداری لحاظ شده که در ضوابط استقرار کاربری ها به عدم تغییر کاربری فعلی و حفظ اراضی زراعی و باغ اشاره شده است. ترسیم حریم زون با بررسی های میدانی صورت گرفته و غالبا مرز ساخت وسازهای جدید در شمال و جنوب سرو مورد توجه قرار گرفته ضمن اینکه مرز غربی و شرقی آن شامل بافت روستایی سنتی می باشد. این ناحیه با حریم ۳۰۰ متری از سرو و به وسعت ۲۴/۸ هکتار به عنوان زون تخفیف دهنده پیامدهای منفی فعالیتهای سوء انسانی و یا کنترل کننده اثرات احتمالی بروز حوادث و رخدادهای طبیعی بشمار می آید.

زون سایر استفاده ها: زون سایر استفاده ها از حریم ۳۰۰ متری تا محدوده خدماتی طرح جامع شهر ابرکوه انتخاب شده است هرچند عملکرد این زون تأثیر کمتری نسبت به زون ضربه گیر بر سرو دارد لیکن تغییرات کاربری اراضی و تغییر شکل بافت های سنتی و کارایی سیستم های دفع زباله و فاضلاب بایستی با نظارت و کنترل دقیق مورد توجه قرار گیرد.

ردیف	نام زون	وسعت(مترمربع)	مشخصات
۱	زون طبیعت محدود شده	۲۸۱۴	حریم ۳۰ متری از مرکز سرو
۲	زون حفاظت شده	۸۴۵۸	حریم ۳۰ تا ۶۰ متری از مرکز سرو
۳	زون تفرج تیپ I (سازه های سبک)	۸۹۶۶	حریم ۶۰ تا ۱۰۰ متری در جنوب محدوده سرو
۴	زون تفرج تیپ II (محدوده احداث واحدهای اقامتی و اداری)	۱۲۹۷۵	حریم ۱۰۰ تا ۲۰۰ متری در جنوب و جنوب شرقی محدوده سرو
۵	زون ضربه گیر پیرامونی	۲۴۸۰۹۶	حریم ۳۰۰ متر(پیرامون زون های فوق) از مرکز سرو
۶	زون سایر استفاده ها	-	خارج از حریم ۳۰۰ متری تا مرز طرح جامع شهر ابرکوه

برنامه استفاده های تفرجی و طبیعت گردی :

زون تفرج تیپ یک اختصاص به فضای سبز شامل گلکاری ، چمن کاری ، آب نما ، نیمکت و میز دارد که بعنوان زون احداث سازه های سبک (به خاطر نزدیکی به زون دو) لحاظ شده و استفاده های متمرکز و بارگذاری واحدهای اقامتی - اداری در زون تفرجی تیپ دو شامل احداث کمپینگ ، پیک نیک ، پارکینگ ، زمین بازی کودکان ، فضای سبز ، نیمکت ، آلاچیق و موزه ها آثار تاریخی ، فرهنگ و مردم شناسی و مرکز تفسیر می باشد .

احداث سازه ها در این زون بایستی منطبق بر معماری سنتی و طراحی بومی اطراف سرو صورت گیرد که ضمن تقویت جاذبه های تفرجی آن معرف فرهنگ و سنن قدیمی مردم محلی نیز باشد . عرصه زون تفرج تیپ دو ۱/۳ هکتار وسعت داشته که بایستی ۶۰ درصد آن به فضای سبز ، درختکاری ، آب نماها اختصاص یافته و در بقیه این عرصه بناهای رفاهی - اقامتی ترجیحاً با معماری سنتی و حداکثر ۲ طبقه احداث شوند ، توصیه می شود . حداقل فاصله بناهای اقامتی - اداری با محل سرو ۱۲۰ متر تعیین شده کر ترجیحاً در این فاصله ساخت واحدهای جدید افزایش یابد .

شایان ذکر است که رستوران ، بوفه و تمامی واحدهای اقامتی و اداری فقط در زون تفرج تیپ دو احداث شده و در زون یک فقط احداث فضای سبز ، آبرو پیاده رو ، آب نما ، تعبیه میز و نیمکت مجاز بوده و سرویس بهداشتی و آبخوریها در فاصله ۱۰۰ متری از سرو ابرکوه در نظر گرفته شوند .

نتیجه گیری:

به نظر می رسد مهمترین مقوله بررسی واریه پیشنهادات در خصوص مدیریت و بهره برداری از نواذر طبیعی ،پیش رو قرار دادن فقط و فقط حفاظت همان اثر است و پس از آن دیگر اهداف را پیگیری نمود. موقعیت استقرار سرو گرانسنگ ابرکوه در قلب کویر ایران و فاصله بیش از هزار کیلومتری از رویشگاه های طبیعی آن در کشور ،زمانی دو چندان می شود که این گونه زنده در داخل شهر ابرکوه وبا مخاطرات رو به رشد آلاینده های به ویژه انسان ساخت ، به حیات خود ادامه می دهد.با این

تفاسیر هر گونه تصمیم گیری با در نظر گرفتن هدف اصلی، نیازمند اعلام نظر گروهی از متخصصان رشته های مربوطه است و پس از آن اجرای کامل تصمیمات توسط عوامل اجرایی مورد تاکید است. در راس این اقدامات کمیته مدیریتی، با نظارت کامل، خطاها را کاهش خواهد داد بنابراین پیش نیاز طراحی سایت گردشگری در پیرامون سرو ملاحظه اساسی و جدی این موضوع و تفکیک مشخص دو موضوع حفاظت از اثر طبیعی ملی سرو ابرکوه و ساخت بوستانی در خور و شایسته شهروندان ابرکوه می باشد. بدین ترتیب با پیش بینی کاربری اراضی خارج از زون های حفاظتی سرو، به عنوان کاربری فضای سبز شهری، ضمن اینکه نشان از توجه مسئولین شهری به نیاز شهروندان ابرکوهی به بوستان شهری می باشد؛ در عین حال در دراز مدت از ایجاد کاربریهای ناسازگار با محیط پیرامونی سرو جلوگیری می نماید.

منابع:

۱. اتحادیه جهانی حفاظت (۱۹۹۳)، پارک ها برای زندگی، برگردان هنریک مجنونیان (۱۳۸۰)، انتشارات سازمان محیط زیست.
۲. ثابتی، حبیب... (۱۳۷۳) جنگل ها، درختان و درختچه های ایران، دانشگاه یزد.
۳. شهرداری ابرکوه (۱۳۸۷)، طرح جامع شهر ابرکوه، گزارش و نقشه های طرح جامع
۴. مجنونیان، ه.، ۱۳۷۸، راهبردها و معاهدات جهانی حفاظت از طبیعت و منابع زنده، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست
۵. مجنونیان، ه.، ۱۳۷۹، مناطق حفاظت شده ایران به میانی و تدابیر حفاظت از پارک ها و مناطق حفاظت شده، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست
۶. معاونت برنامه ریزی و راهبردی ریاست جمهوری (۱۳۸۷)، دستورالعمل تهیه طرح مدیریت مناطق تحت حفاظت، نشریه شماره ۲۵۷، دفتر امور فنی و تدوین معیارها.

7. IUCN.1994. For Protected Area Management Categories

8. IUCN.2003. Guidelines For Planning Protected Area Guidelines

Landscape design of National-natural old cypress Abarkouh

1. Seyed Alireza Rasouli 2. Mohammad Hossein Iran nejad parizi. 3. Azam Mehdizadeh

1. Master of gardening and landscaping of Municipality Abarkouh (advisor) (sartar@yahoo.com) 09132546069

2. Assistant Professor, School of Natural Resources and Desertology Yazd (advisor) (irannezhad@yazduni.ac.ir) 09133535782

3. Master Gardening, Abarkouh Payam noor University (niloofaram3@yahoo.com) (09132542509)

Abstract

Among the old cypress Abarkouh national natural works in 1382 has been recorded species of this planet is alive aging. The deployment location in the city requires special attention is Abarkouh. Zone classified as spatial tools and techniques and practical realization of infrastructure projects designed landscaping Vasas management space has been considered such precious. Adaptation and adaptation activities, outing, crop protection and horticulture purposes and eliminate any conflict between incompatible control of pollution, threats and potential bottlenecks zone scheme based only on the field activities and organization of the type and intensity of land is used. Layout Ultimate regions according to the objectives management set served, especially with the axis of protection consistently and productivity stable occurs. Project management serving in 89 years confirmed environment was the design principles of Green space design with emphasis on protecting sustainable; offerIs.

Key words: cypress Abarkouh, zone scheme, designed landscaping